

10. Radionova I. O. Suchasna amerykanska philosophia osvity s vykhovannia: tematychni polia ta paradygmalno-kontseptualni pobudovy [Modern American philosophy of education and training: thematic fields and paradigmatic conceptual constructions]. Kharkiv: KDPU, 2000. – 208 p.
11. Stoliarenko O. V. Vykhovannia u shkolariiv tsinnisnogo stavlennia do liudyny: teoretychnyi ta metodychnyi aspekty : [Monographia]. Knyga 1/ Liudskyi vymir: istoria, mynule I suchasnist [Teaching pupils the principles of a value-centered attitude to a person: theoretical and methodical aspects: [Monograph]. Book 1. Human Realm: History, Past and Present. Vinnytsa: LLC "Planer", 2017. 558 p.
12. Stoliarenko O. V. Vykhovannia u shkolariiv tsinnisnogo stavlennia do liudyny: teoretychnyi ta metodychnyi aspekty : [Monographia]. Knyga 2/ Metodologia vykhovannia tsinnisnogo stavlennia do liudyny v uchniv zagalnoosvitnoi shkoly. [Teaching pupils the principles of a value-centered attitude to a person: theoretical and methodical aspects: [Monograph]. Book 2. Methodology of Teaching Pupils the Principles of a Value-Centered Attitude to a Person. Vinnytsa: LLC "Nilan LTD", 2018. 408 p.
13. Sharonov V. V. Osnovy sotsialnoi antropologii [Fundamentals of Social Anthropology]. St-Petersbourg : Publishing House "Lan", 1997. 446 p.

УДК 373.3.015.31:159.922.6

DOI 10.31652/2415-7872-2021-67-45-51

ІРИНА СУХОПАРА

orsid.org/0000-0001-6330-7825

isuhopara@gmail.com

кандидат педагогічних наук

Київський університет імені Бориса Грінченка

вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, Київ

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЧУТТЄВОГО ДОСВІДУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ ВИМОГ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Тенденції розвитку сучасного світу спонукають до орієнтації освітнього процесу на розвиток емоцій, почуттів. Збагачення емоційно-чуттєвого досвіду визначено одним із завдань Нової української школи, обов'язковим результатом навчання здобувачів початкової освіти. На його збагачення впливає: емоційність вчителя; емоційно-ціннісна наповненість змісту навчального матеріалу; включеність учнів у діяльність, соціально-значущі особистісні відносини, застосування емоційно-орієнтованих завдань, виховних ситуацій; добір активних методів, форм, прийомів роботи; залучення яскравих засобів наочності.

Ключові слова: емоції, почуття, емоційний досвід, емоційно-чуттєвий досвід, Нова українська школа, молодші школярі.

IRYNA SUKHOPARA

PhD in Pedagogic sciences

Borys Grinchenko Kyiv University

Bulyvarno-Kudryavsky str., 18/2, Kyiv

FORMATION OF EMOTIONAL AND SENSUAL EXPERIENCE OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF THE REQUIREMENTS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Trends in the modern world encourage the orientation of the educational process on the development of emotions, feelings, understanding the emotional states of others, which will help graduates to establish effective interaction with others, realize themselves, succeed in various spheres of life. Enrichment of emotional and sensory experience is defined as one of the tasks of the New Ukrainian School, a mandatory result of training primary school pupils to study language and literature, civics and history, natural, social and health, art education. Enrichment of emotional and sensory experience of junior schoolchildren is a component of the main components of the New Ukrainian school: formation of competencies of junior schoolchildren; mastering skills that are common to all competencies - constructively manage emotions, apply emotional intelligence, work in a team, show initiative, solve problems, assess risks and make decisions, create; end-to-end process of education; implementation of the principle of child-centeredness; partnership between teacher, students, parents; modern educational environment. We understand emotional and sensory experience as a set of ideas, knowledge, skills, abilities in the emotional sphere, which are acquired in the process of direct practical interaction with the world and determine the system of human attitudes and values. Its enrichment is influenced by: the teacher's emotionality; emotional and value content of the educational material; involvement of students in educational-cognitive, subject-practical, creative, game activity, socially significant personal relations, application of emotionally-oriented tasks, educational situations; selection of active methods, forms, methods of work; involvement of bright means of visualization, visualization, augmented reality, multimedia tools, emotional and evaluative logic diagrams, tables, diagrams, infographics.

Keywords: emotions, feelings, emotional experience, emotional-sensory experience, New Ukrainian school, primary school pupils.

Тенденції розвитку сучасного світу спонукають до орієнтації освітнього процесу на розвиток емоцій, почуттів, розуміння емоційних станів інших, що допоможе випускникам встановлювати ефективну взаємодію з іншими, реалізувати себе, досягати успіху в різних сферах життя. Проблема компетентності у розумінні, вираженні, керування емоціями відображена в концепції реформування освіти «Нова українська школа», де серед наскрізних умінь учнів зазначені вміння конструктивно керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект, а серед обов'язкових результатів навчання здобувачів початкової освіти (Державному стандарті початкової освіти) з вивчення різних освітніх галузей окреслені ті, які стосуються розвитку емоцій, емоційного інтелекту, зокрема, набуття і збагачення емоційно-чуттєвого досвіду молодших школярів. Відповідно важливого значення набуває розкриття поняття «емоційно-чуттєвий досвід», визначення способів його збагачення в освітньому процесі початкової школи.

Філософський аспект проблеми досвіду розглядали Авінаріус, Ф. Бекон, Дж. Берклі, Є. Бистрицький, Г. Гегель, Г. Гельвецій, Т. Гоббс, Е. Гуссерль, Р. Декарт, Д. Дідро, І. Кант, Лейбніц, Дж. Локк, Б. Спіноза, Д. Юм та інші. Серед українських дослідників минулого проблемою досвіду займалися Г. Сковорода, П. Юркевич, серед наших сучасників – І. Іващенко, В. Кебуладзе, А. Лактіонов, М. Мінаков. Питанням емоційного досвіду присвячені роботи А. Бергфельда, Ю. Бреус, О. Винославської, В. Сидорової; побіжно торкались проблеми формування емоційного досвіду дослідники Н. Гаріпова, М. Журавльова, П. Ільїн, Л. Лисенко, М. Смірнов, Т. Строгаль та ін.

Характеристика емоцій та почуттів, спроби їх класифікації представлені в дослідженнях психологів Л. Виготського, В. Вілюнаса, В. Вунда, Б. Додінова, К. Ізарда, О. Леонтєва, С. Рубінштейна, П. Якобсона та інших. Роль емоцій в освітньому процесі, їх вплив на пізнавальні процеси, мотивацію молодших школярів висвітлено в роботах Ш. Амонашвілі, Ю. Бабанського, Н. Бібік, І. Лернера, О. Савченко, Г. Щукіної та інших. Проте недостатньо висвітлені питання розуміння і визначення поняття «емоційно-чуттєвий досвід», його складових, особливостей збагачення в молодшому шкільному віці в контексті вимог Нової української школи.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі й висвітленні практичних аспектів формування емоційно-чуттєвого досвіду здобувачів початкової освіти.

Дефініція «досвід» широко розглядається зарубіжними і вітчизняними науковцями філософії (Д. Юм, Ф. Бекон, Дж. Локк, І. Кант, Г. Гегель, Г. Сковорода, П. Юркевич, М. Холодна), психології (В. Вундт, Дж. Дьюї, Дж. Мід, К. Роджерс, О. Лактіонов), педагогіки (Я. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, Дж. Дьюї, В. Сухомлинський) з давніх часів. У філософському розумінні досвід трактується як експеримент, спостереження природи, що пов'язує буття з мисленням [1; 7; 13] і як сукупність чуттєвих даних і вражень [3; 20]. Представники епохи Відродження вважали досвід (безпосередній, вільний, духовний) джерелом усіх знань, інтегральним поняттям всієї культури. Важливою є думка Дж. Локка про те, що розумова здатність індивіда формується лише в процесі життєвого досвіду та завдяки його власним зусиллям [13]. Сучасні філософи (Л. Воробйова, М. Мінаков, Т. Снегирьова, Ю. Швалб, І. Якиманська) трактують поняття «досвід» у діалектичній єдності трьох аспектів, які характеризують діяльність особистості: чуттєвого, практичного і теоретичного.

З психологічної точки зору досвід – це знання та навички, які людина набуває в процесі соціалізації, а також спосіб пізнання дійсності, що ґрунтується на його безпосередньому чуттєвому засвоєнні; він є важливим джерелом інформації як про зовнішній об'єктивний світ, так і про психічне життя суб'єкта, а предметом досвіду є свідомість [6; 8; 18]. Набувається досвід в процесі навчання та виховання. Український дослідник О. Лактіонов зауважував, що «досвід дає можливість не тільки використовувати відповідні задачі, уміння та навички, але й певним чином адаптуватися до умов життя, взаємодіяти з оточуючим світом, інтерпретувати події у світі і себе у цих подіях» [10]. Психологи зазначають, що джерелом досвіду є діяльність, проте досвід виступає не лише дією, що відбулася в минулому, а й арсеналом здібностей до наступних дій. Важливими при цьому виступають емоційні переживання суб'єкта [2]. На емоційну складову досвіду звертають увагу дослідниця, арт-терапевт В. Сидорова, яка вважає, що досвід містить: конфлікт (зіткнення) відомого та нової інформації, на основі чого виникає в особистості емоційний відгук, приймається рішення про засвоєння нового досвіду; децентрація (взаємодія маси на основі спільного ритму або ін.); створення творчого продукту; отримання зворотного зв'язку. Це сприяє формуванню досвіду емоційного сприйняття особистості як активного суб'єкта, здатного не лише до використання інформації, а й до її трансформування [19].

У педагогічному трактуванні категорія «досвід» розглядається в аспекті освітнього процесу, набуття і засвоєння соціального досвіду, формування здібностей і якостей особистості. Педагоги відмічали, що навчання, яке базується на чуттєвому пізнанні, складає первинний досвід взаємодії людини з предметом. Так Ж.-Ж. Руссо наголошував, що чуттєвий досвід дитини лежить в основі пізнання нею світу, – на його основі вихованець сам опановує науку. Подібну думку висловлював український педагог В. Сухомлинський, використовуючи творчий підхід у процесі збагачення емоційної сфери учнів.

Сучасні науковці О. Бергфельд, Дж. Дьюї, Х. Яусс, М. Левчук, Є. Скороварова, К. Островський, О. Полюдова, В. Бичков виокремлюють поняття «емоційний досвід». Вчені Дж. Майєр, П. Саловей, Д. Гоулмен, О. Журавльова, М. Шпак розглядають його в аспекті вивчення проблеми емоційного інтелекту. Емоційний досвід розуміють як: «систему індивідуальних емоційних ресурсів, що обумовлює особливості емоційного ставлення суб'єкта до світу і характер емоційного відображення дійсності в індивідуальній свідомості» (О. Журавльова) [9, с. 59]; «систему емоцій та почуттів, які переживала людина в історії свого життя, що мають різну міру впливовості на теперішнє та майбутнє» [12, с. 18]; «закріплені способи реагування на подразники оточуючої дійсності, ієрархізована система емоцій та почуттів» (О. Винославська) [17]; «комплекс емоційних знань, які людина отримує протягом життя та використовує у повсякденному житті при взаємодії із оточуючим світом, при цьому емоційні знання – це пережиті емоції та почуття, досвід емоційних стосунків, емоційної взаємодії з іншими людьми [4, с.133] Дослідники зазначають, що виникнення емоцій – це завжди актуалізація особистісного досвіду.

За припущенням Ю. Бреус, механізмом розвитку емоційного досвіду є процеси інтеріоризації та екстеріоризації як взаємооборотні процеси переходу від зовнішньої до внутрішньої сторони діяльності [4, с. 130]. Щодо змісту і структури емоційного досвіду єдиної думки вчених на сьогодні не існує. Компонентами емоційного досвіду вважають: форми його існування, відображення і вираження, способи пояснення, типи пізнання (О. Бергфельд) [2]; інтелект та мислення (Д. Завалішина, Е. Горбачова).

Категорія «чуттєвий досвід» розглядається як сукупність сприймань органів чуття, що набувається в процесі взаємодії людини з зовнішнім світом і становить основу всіх знань про матеріальний світ. Проблема набуття чуттєвого досвіду висвітлюється переважно в дошкільній педагогіці, в аспекті сенсорного розвитку дитини. Чуттєвий досвід дітей розуміють як уявлення, набуті ними на основі відчуття і сприймання предметів та явищ навколишнього середовища за допомогою різних органів чуття: зору, слуху, нюху, дотику, смаку.

Термін «емоційно-чуттєвий досвід» досить часто зустрічається в роботах, які стосуються розвитку мовленнєвих, художніх, творчих умінь і здібностей школярів, вивчення дисциплін мистецького циклу, естетичної культури, проте не розкривається його сутність, зміст і характеристики. Роль емоційно-чуттєвого досвіду описана в роботах відомого педагога І. Лернера, які присвячені методам навчання і розглядається як складова соціального досвіду. Науковець визначає чотири взаємопов'язаних компоненти соціального досвіду: 1) знання про світ (природу, суспільство і техніку) і способи діяльності; 2) досвід здійснення способів діяльності, якій втілюється у вміннях і навичках; 3) досвід творчої, пошукової діяльності, який виражається в готовності до вирішення нових проблем; 4) емоційно-чуттєвий досвід, який обумовлює ставлення до світу і систему цінностей особистості. Емоційно-чуттєвий досвід включає, на думку педагога, емоційні переживання, які відповідають потребам і системі цінностей даного суспільства або соціального прошарку; відрізняється якісними характеристиками (видами емоцій), динамічністю і об'єктами, на які він спрямований; обумовлює волюву (тобто ступінь напруженості емоцій), моральну, естетичну реакції на оточуючу індивіда дійсність та його власні прояви; тісно пов'язаний з системою соціальних потреб. [11, с. 62]. Також науковець зауважує, що емоційно-чуттєвий досвід відображає і формує потреби людини, виконує сигнальну і регулятивну функції, обумовлює ставлення людини до світу, співвіднесення оточуючої дійсності і своєї діяльності в ній зі своїми потребами і мотивами. [11, с. 57-64]. Подібну думку щодо змісту емоційного досвіду висловлює психолог П. Якобсон, зауважуючи, що зміст полягає не лише в емоційних реакціях на певні соціально-значущі об'єкти, а і в узагальненій, сформованій на цій основі здатності переживати ті або інші емоції безвідносно до конкретних об'єктів, можливості відтворювати у свідомості пережиті емоції, наявності уяви про них та їх можливої сили, викликати в собі ці емоції і адекватно відгукуватися на емоції інших людей [21]. Способом засвоєння досвіду емоційного ставлення до світу вважають переживання, тобто виникнення і прояв емоційної реакції. І. Лернер пропонує таку схему засвоєння емоційно-чуттєвого досвіду: спочатку організація вчителем навчальної діяльності, яка відповідає властивим школярам потребам; потім створення умов, в яких емоційні переживання розповсюджуються на все більше коло об'єктів і діяльності з ними; спираючись на наявну вже систему цінностей, закріплення і формування нових суспільно-значущих потреб шляхом звернення діяльності учнів на нові для них об'єкти. Потрібно також зазначити, що в дослідженнях І. Лернер поруч із терміном емоційно-чуттєвий досвід застосовує також як синонімічний термін емоційно-ціннісний досвід, підкреслюючи таким чином важливість потреб, системи цінностей формуванні досвіду.

Дослідниця мистецтвознавства С. Воробйова розглядає емоційно-чуттєвий досвід у контексті характеристики художнього образу, залучення молодших школярів до творів мистецтва, здатності адекватно відгукуватися на художній образ і розуміє поняття як «сукупність безпосередніх вражень і закріплених в пам'яті слідів у вигляді емоційно-чуттєвих і предметно-діяльнісних образів, естетичних картин і художніх явищ, різних об'єктів або людей, які до них причетні, і реального середовища, в якому відбулася значуща для особистості подія – зустріч із цінними для неї явищами і людьми». [5]. Доповнюючи її думку, Л. Печко

відмічає, що емоційно-чуттєвий досвід має два аспекти: з одного боку, молодший школяр освоює художній образ, пізнає його властивості і зв'язок із об'єктами і явищами дійсності, з іншого – він одночасно пізнає себе стосовно цього образу: він випробовує, перевіряє, виявляє свої здібності, сили, можливості; він переживає відповідно з цим певні почуття, зокрема, і естетичні. [16]. Характеристиками емоційно-чуттєвого досвіду молодших школярів С. Воробйова вважає: образність – як наявність у свідомості учня переживань художнього образу, пов'язаних із відчуттями, сприйняттям і уявленням; естетичну спрямованість – як здібність дитини до духовного осмислення об'єктів, розкриття виразності образу; суб'єктивність – як особистісно-сміслову ставлення школяра до творів мистецтва; об'єктивність – як здатність присвоювати об'єктивні емоційно-сміслові значення художньо-виразних засобів, які склалися в ході суспільного розвитку. В процесі організації емоційно-чуттєвого досвіду автор пропонує два напрями: накопичення такого досвіду на основі ознайомлення з основними жанрами творів мистецтва і використання ситуативного і систематизованого досвіду під час характеристики засобів художньої виразності. [5]. Як бачимо, дослідники розглядають лише один вид почуттів – естетичні і один аспект його збагачення – мистецтво.

Для уточнення поняття «емоційно-чуттєвий досвід» вважаємо потрібним окреслити категорії «емоцій» та «почуття». Аналіз досліджень В. Виготського, В. Вілюнаса, Б. Додона, К. Ізарда, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, П. Якобсона засвідчив, що вчені трактують емоції як своєрідні психічні процеси і стани, які пов'язані з потребами і мотивами, що відображають ставлення людини до навколишнього світу. Емоції регулюють психічну активність через відповідні загальні психічні стани, впливаючи на протікання всіх психічних процесів і є короточасними ситуативними переживаннями, в яких проявляються і на основі яких виникають почуття. Встановлено, що почуття є пізнішими і складнішими утвореннями в структурі емоційної сфери, стійким внутрішнім емоційним ставленням особистості до дійсності, того, що відбувається в її житті, що вона пізнає або робить. За змістом вищі почуття поділяють на моральні, естетичні, праксици та інтелектуальні [14].

Розглядаючи категорії «почуття» як «специфічні людські, узагальнені переживання ставлення до людських потреб, задоволення або незадоволення яких викликає позитивні або негативні емоції – радість, любов, гордість або сум, гнів, сором тощо» [14, с. 197] і «цінності» як «властивість того чи іншого предмета, явища задовольняти потреби, бажання, інтереси соціального суб'єкта (індивіда, групи людей, суспільства)» [15] можемо помітити їх спільність у площині ставлення, задоволення потреб інших. Відтак, вважаємо, що емоційно-чуттєвий досвід буде включати ставлення як цінності людини.

Інтегруючи положення досліджень емоцій, почуттів, емоційного, чуттєвого досвіду розглядаємо емоційно-чуттєвий досвід як сукупність уявлень, знань, умінь, навичок в емоційній сфері, які набуті в процесі безпосередньої практичної взаємодії зі світом і визначають систему ставлень і цінностей людини.

Людина, яка відчуває всю палітру емоційних проявів, розрізняє тонкощі почуттів, постійно аналізує власні емоції та переживання, живе більш повноцінним та яскравим життям, а досвід сприйняття оточуючої дійсності у неї значно розширюється, що допомагає ефективно спілкуватися, взаємодіяти з іншими, досягати мети, успіху. Саме тому великого значення набуває робота над збагаченням емоційно-чуттєвого досвіду, його розширенням, поглибленням, урізноманітненням.

Молодший шкільний вік є унікальним, неповторним, сенситивним періодом у процесі емоційного розвитку особистості і набуття нею емоційно-чуттєвого досвіду. Психологи вважають, що це період підвищеної емоційності, вразливості, піддатливості, пластичності, чутливості нервової системи, формування ціннісних орієнтирів (В. Крутецький, Г. Люблінська, А. Петровський, П. Якобсон та ін.). З приходом до школи, як зазначає В. Виготський, дитина втрачає дитячу безпосередність, натомість набуває здатності до узагальненого переживання, диференціації внутрішньої і зовнішньої сфер особистості. Дитина починає усвідомлювати зміст почуттів, свідомо орієнтуватись у власних емоціях.

Збагачення емоційно-чуттєвого досвіду молодших школярів є складовою основних компонентів Нової української школи, а саме:

1) формування компетентностей молодших школярів неможливо без її ціннісної складової, оскільки до складу компетентності окрім знань, умінь, навичок, способів мислення, особистих якостей входять погляди й цінності, що набувається в процесі формування емоційно-чуттєвого досвіду;

2) оволодіння вміннями, які є спільними для всіх компетентностей включають ті, які неможливо сформувати не маючи емоційно-чуттєвого досвіду, а саме: конструктивно керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект, співпрацювати в команді, виявляти ініціативу, вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення, творити;

3) наскрізний процес виховання, який спрямований на засвоєння, привласнення, формування цінностей, можливий за умови набуття і збагачення емоційно-чуттєвого досвіду;

4) реалізація принципу дитиноцентризму, в основі якого лежить орієнтація на потреби учня буде здійснюватися відповідно до набутого емоційно-чуттєвого досвіду школярів, змінюватись згідно з потребами школярів;

5) партнерство між учителем, учнями, батьками здійснюється з урахуванням їх емоційно-чуттєвого досвіду, на емоційній основі, беручи до уваги потреби, цінності школярів, педагогів, батьків;

6) сучасне освітнє середовище створює умови для набуття і розширення емоційно-чуттєвого досвіду учнів під час їх спільної роботи в групах, командах, над створенням проєктів, проведення досліджень, ігрової діяльності.

На формування емоційно-чуттєвого досвіду в освітньому процесі звертається увага в Державному стандарті початкової школи (2018), Типових освітніх програмах для 1-4 класів О. Савченко і Р. Шияна, де серед обов'язкових результатів навчання школярів представлені ті, які стосуються збагачення емоційно-чуттєвого досвіду. Так, обов'язковими результатами з вивчення мовно-літературної і мистецької освітніх галузей визначені вміння: розпізнавати, описувати емоції своїх співрозмовників, персонажів твору, використовувати відомі вербальні та невербальні засоби для передачі емоцій та настрою; описувати власні відчуття та емоції, висловлювати власне ставлення до прослуханого/побаченого, прочитаного тексту, літературних персонажів, мистецького твору, навколишнього світу; співпереживати, відтворювати емоції літературних персонажів під час інсценізації; творити для власного задоволення. Як бачимо, увага акцентується більше на емоційній складовій – розумінні, вираженні власних емоцій та спостереженні, розпізнанні почуттів інших під час вивчення художніх, мистецьких творів.

Під час вивчення громадянської та історичної, соціальної і здоров'язбережувальної освітніх галузей набуття емоційно-чуттєвого досвіду здійснюється через активну участь, поведінку, взаємодію з іншими, серед вмінь учнів зазначено такі, як: обмірковувати вплив своїх слів, дій на думку інших осіб; формулювати власну думку щодо вчинку, події, пам'ятки культури; розпізнавати вчинки і слова, які можуть підтримати або образити; поводитися етично, демонструючи сумлінність, справедливість, чесність, відповідальність, відвагу, відданість; пояснювати потреби свої та інших осіб; визначати, від кого та від чого залежить задоволення потреб. Відповідно під час вивчення зазначених освітніх галузей акцент ставиться на ціннісній складовій емоційно-чуттєвого досвіду. Також серед вимог до результатів навчання учнів 1-4 класів з інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, фізкультурної галузей зазначені ті, які стосуються вмінь спільної роботи, взаємодії, спілкування в команді, групі і сприяють збагаченню емоційно-чуттєвого досвіду. Таким чином, збагачення емоційно-чуттєвого досвіду учнів здійснюється під час опанування всіх освітніх галузей у початковій школі.

На збагачення емоційно-чуттєвого досвіду молодших школярів, на нашу думку, буде впливати:

- емоційність вчителя, адекватність його емоційних реакцій, демонстрація емоційних станів педагога, вплив на емоційно-чуттєву сферу школярів, створення психологічно-комфортної, емоційно-ціннісної атмосфери в класі;
- емоційно-ціннісна наповненість змісту навчального матеріалу, художніх і мистецьких творів, їх емоційна забарвленість, ціннісна спрямованість, коли художні твори, тексти, завдання мають виховний, емоційний особистісно-значущий аспект для школяра;
- включеність учнів у навчально-пізнавальну, предметно-практичну, творчу, ігрову діяльність, соціально-значущі особистісні відносини, застосування емоційно-орієнтованих завдань, виховних ситуацій, які викликають емоції, почуття, формують ціннісне ставлення учнів;
- добір активних методів, форм, прийомів роботи, які відповідно до матеріалу впливають на емоційно-чуттєву сферу школярів, відображають наочно-чуттєвий образ;
- залучення яскравих засобів наочності, візуалізації, доповненою реальності, мультимедійних інструментів, емоційно-оцінних логічних схем, таблиць, діаграм, інфографіків, які залучають різні аналізатори, створюють яскраві емоційні образи, сприяють допомагають формувати ціннісні ставлення.

Висновки. Збагачення емоційно-чуттєвого досвіду молодших школярів як сукупність уявлень, знань, умінь, навичок в емоційній сфері, які набуті в процесі безпосередньої практичної взаємодії зі світом і визначають систему ставлень і цінностей людини визначено серед завдань Нової української школи. На збагачення емоційно-чуттєвого досвіду учнів початкової школи будуть впливати: емоційність вчителя; емоційно-ціннісна наповненість змісту навчального матеріалу; включеність учнів у навчально-пізнавальну, предметно-практичну, творчу, ігрову діяльність, соціально-значущі особистісні відносини, застосування емоційно-орієнтованих завдань, виховних ситуацій; добір активних методів, форм, прийомів роботи; залучення яскравих засобів наочності, візуалізації, доповненою реальності, мультимедійних інструментів, емоційно-оцінних логічних схем, таблиць, діаграм, інфографіків. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в розробці змістових і структурних компонентів емоційно-ціннісного досвіду здобувачів початкової освіти.

Література

1. Бекон Ф. Познание и опыт. URL: www.eurasiland.ru. (дата звернення: 15.09.2021).

2. Бергфельд А. Ю. Эмоциональный опыт как теоретический конструкт. [Emotional experience as a theoretical construct] *Вестник Пермского университета. Серия Философия. Психология. Социология*, 2010. Вып 1 (1). С. 38–46.
3. Беркли Дж. Сочинения. Москва : Мысль, 1978. 556 с.
4. Бреус Ю.В. Феномен емоційного досвіду у структурі емоційного інтелекту. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія. Психологічні науки*. 2014. №(1). С. 127–134..
5. Воробьева С.А. Организация эмоционально-чувственного опыта младшего школьника при характеристике художественного образа. *Гносеологические аспекты образования : международный сборник трудов, посвященный памяти профессора С.П. Баранова*, Липецк : Липецкий государственный педагогический университет имени П.П. Семенова-Тян-Шанского. 2018. С. 267–270.
6. Вундт В. Введение в философию / под ред. А. Л. Субботина. Москва : ЧеРо : Добросвет, 2001. 355 с.
7. Гоббс Т. Избранные произведения : в 2 т. Москва : Мысль, 1964. Т. 1. 584 с.
8. Дьюи Дж. Психология и педагогика мышления / пер. с англ. Н. М. Никольской. Москва, 1997. 208 с.
9. Журавльова М. О. Емоційний інтелект як проблема психологічних досліджень. *Наука і освіта*. 2009. № 1/2. С. 57–61.
10. Лактионов А. Н. Координаты индивидуального опыта. Харьков, 1998. 492 с.
11. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения. Москва: Педагогика, 1981. 186 с.
12. Лисенко Л.М. Особливості розвитку емоційної пам'яті у старшокласників : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Харків, 2007. 20 с.
13. Локк Дж. Опыт в человеческом разумении. *Сочинения* : в 3 т. Москва, 1985. Т. 1, кн. 1-3. С. 78–582.
14. Максименко С.Д., Соловйenko В.О. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП, 2000.
15. Оборотов Ю. М. Традиції та оновлення у правовій сфері: питання теорії (від пізнання до розуміння права). Одеса, 2002.
16. Печко Л.П. Накопление и активизация культурного и эстетико-художественного опыта в педагогическом процессе (средний и старший возраст). *Эстетический опыт личности как условие освоения культуры в образовательном процессе школы и вуза: сборник научных трудов*. Москва, 2003. С. 125–143.
17. Психологія : навчальний посібник / наук. ред. О. В. Винославська. Київ : ІНКОС, 2005. 351 с.
18. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. Москва : Прогресс, 1994. 480 с.
19. Сидорова В. Танец рисунка, голос линии, поэзия жизни. Интермодальная терапия экспрессивными искусствами. Москва : Генезис, 2018. 440 с.
20. Юм Д. Исследования о человеческом разумении. Москва : Прогресс, 1995. 240 с.
21. Якобсон П.М. Психология чувств и мотивации: избранные психол. труды / ред. Е.М. Борисова. Москва: Моск.психол.-соц. Ин-т; Воронеж : МОДЭК, 1998. 304 с.

References

1. Bekon F. Poznanie i opyt. [Cognition and experience] URL: www.eurasiland.ru (accessed 15 September 2021).
2. Bergfel'd A. YU. Emocional'nyy opyt kak teoreticheskij konstrukt. *Vestnik Permskogo universiteta. Seriya Filosofiya. Psihologiya. Sociologiya*, 2010. Vyp 1 (1). S. 38–46.
3. Berkli Dzh. Sochineniya. [Essays] Moskva : Mysl', 1978. 556 s.
4. Breus Yu.V. Fenomen emocijnogo dosvidu u strukturi emocijnogo intelektu. [The phenomenon of emotional experience in the structure of emotional intelligence] *Naukovij visnik Hersons'kogo derzhavnogo universitetu. Seriya. Psihologichni nauki*. 2014. №(1). S. 127–134.
5. Vorob'eva S.A. Organizaciya emocional'no-chuvstvennogo opyta mladshego shkol'nika pri harakteristike hudozhestvennogo obraza. [Organization of the emotional and sensory experience of a younger student in the characterization of an artistic image] *Gnoseologicheskie aspekti obrazovaniya : mezhdunarodnij sbornik trudov, posvyashchennyj pamyati profesora S.P. Baranova*. Lipeck : Lipeckij gosudarstvennij pedagogicheskij universitet shimeni P.P. Semanova-Tyan-SHanskogo. 2018. S. 267–270.
6. Vundt V. Vvedenie v filosofiyu [Introduction to philosophy] / pod red. A. L. Subbotina. Moskva : CHeRo : Dobrosvet, 2001. 355 s.
7. Gobbs T. Izbranye proizvedeniya : v 2 t. [Selected works] Moskva : Mysl', 1964. T. 1. 584 s.
8. D'yui Dzh. Psihologiya i pedagogika myshleniya [Psychology and pedagogy of thinking] / per. s angl. N. M. Nikol'skoj. Moskva, 1997. 208 s.
9. Zhuravl'ova M. O. Emocijnij intelekt yak problema psihologichnih doslidzhen'. [Emotional intelligence as a problem of psychological research]. *Nauka i osvita*. 2009. № 1/2. S. 57–61.
10. Laktionov A. N. Koordinaty individual'nogo opyta. [Individual experience coordinates]. Har'kov, 1998. 492 s.
11. Lerner I.YA. Didakticheskie osnovy metodov obucheniya. [Didactic Foundations of Teaching Methods]. Moskva: Pedagogika, 1981. 186 s.
12. Lisenko L.M. Osoblivosti rozvitku emocijnoi pam'yati u starshoklasnikiv [Features of the development of emotional memory in high school students]: avtoref. dis. ... kand. psihol. nauk: 19.00.07. Harkiv, 2007. 20 s.
13. Lokk Dzh. Opyt v chelovecheskom razumenii [Experience in the human mind]. *Sochineniya* : v 3 t. Moskva, 1985. T. 1, kn. 1-3. S. 78–582.
14. Maksimenko S.D., Solovienko V.O. Zagal'na psihologiya [General Psychology]: navch. posibnik. Kiiv: MAUP, 2000.
15. Oborotov Yu. M. Tradicii ta onovlennya u pravovij sferi: pitannya teorii (vid piznannya do rozuminnya prava). [Traditions and updates in the legal field: questions of theory (from knowledge to understanding of law)]. Odesa, 2002.

16. Pechko L.P. Nakoplenie i aktivizaciya kul'turnogo i estetiko-hudozhestvennogo opyta v pedagogicheskom processe (srednij i starshij vozrast). [Accumulation and activation of cultural and aesthetic-artistic experience in the pedagogical process (middle and older age)]. *Esteticheskij opyt lichnosti kak uslovie osvoeniya kul'tury v obrazovatel'nom processe shkoly i vuza: sbornik nauchnyh trudov*. Moskva, 2003. S. 125–143.
17. Psihologiya [Psychology]: navchal'nij posibnik / nauk. red. O. V. Vinoslavs'ka. Kiïv : INKOS, 2005. 351 s.
18. Rodzhers K. Vzglyad na psihoterapiyu. Stanovlenie cheloveka. [A look at psychotherapy. Becoming a man]. Moskva : Progres, 1994. 480 s.
19. Sidorova V. Tanec risunka, golos linii, poeziya zhizni. Intermodal'naya terapiya ekspressivnymi iskusstvami. [The dance of the drawing, the voice of the line, the poetry of life. Intermodal Expressive Arts Therapy]. Moskva : Genezis, 2018. 440 s.
20. Yum D. Issledovaniya o chelovecheskom razumenii. [Research on the human mind]. Moskva : Progress, 1995. 240 s.
21. Yakobson P.M. Psihologiya chuvstv i motivacii: izbrannye psihol. trudy [The psychology of feelings and motivation] / red. E.M. Borisova. Moskva: Mosk.psihol.-soc. In-t; Voronezh : MODEK, 1998. 304 s.

УДК 378:796.011

DOI 10.31652/2415-7872-2021-67-51-59

ІРИНА ХОЛКОВСЬКА

orcid.org/0000-0002-2498-1902

irholk@gmail.com

кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського

вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ВЛАДИСЛАВ МИХАЙЛОВ

студент магістратури

Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського

вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ДО ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті проаналізовано феномен ціннісного ставлення студентів педагогічного університету до занять фізичною культурою. З'ясовано, що дослідники проблем фізичної культури і її формування в умовах вищої школи виокремлюють цінності, дотримуючись двох підходів. Перший пов'язаний з використанням основних ланок педагогічної діяльності, коли визначаються чотири групи цінностей: цілі, способи, мотиви, результати в їх логічному взаємозв'язку. Другий ґрунтується на схемі взаємозв'язків основних компонентів поняття «фізична культура»: свідомість, почуття, воля, мотиви, інтереси, поведінка. Пропонується ґрупувати прояви ставлення студентів до цінностей фізичної культури залежно від змісту їх об'єктів. У зв'язку з цим, основними ознаками типології ставлення до цінностей фізичної культури виступають свідомість, почуття інтересу і поведінка, що фактично відтворюється в умовах освітнього процесу в закладі вищої освіти. У структурі ціннісного ставлення студентів педагогічного університету до фізичної культури виокремлено три компоненти (когнітивний, емоційно-вольовий, поведінковий), зміст яких розкривається у статті. Розглядаються критерії сформованості ціннісного ставлення студентів педагогічного університету до фізичної культури, якими виступають його зміст і діяльнісні характеристики. Зміст ціннісного ставлення студентів до фізичної культури відображає конкретні мотиви, ціннісні орієнтації і цілі особистості. Діяльнісні характеристики ціннісного ставлення студентів до фізичної культури відображають міру інтеріоризації її актуалізації цінностей та їх вплив на особистісний і професійний розвиток майбутнього вчителя. Виявлені об'єктивні зовнішні і суб'єктивні внутрішні чинники, що диференційовано впливають на формування ціннісного ставлення студентів до фізичної культури. Для більшості зовнішніх чинників характерний різноплановий вплив на ставлення студентів до фізичної культури залежно від форми організації фізичного виховання у педагогічному закладі вищої освіти. В оцінці ролі суб'єктивних чинників важливим є врахування впливу фізкультурно-спортивної діяльності на духовно-інтелектуальну сферу студентів.

Ключові слова: ціннісне ставлення, фізична культура, майбутні вчителі, цінності фізичної культури.

IRYNA KHOLKOVSKA

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Ostrozhsky street, 32, Vinnitsia

VLADYSLAV MYKHAILOV

master's degree student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Ostrozhsky street, 32, Vinnitsia